

SOSYAL PROBLEMLERİN BİR GÖSTERGESİ OLARAK BİREYSEL SAPMALAR

Doç. Dr. Tulin GÜNŞEN İÇLİ (*)

Toplum birey ilişkisi, toplumun bireyi nasıl şekillendirdiği, bireylerin toplumu nasıl meydana getirdikleri, onun devamlılığını nasıl sağladıkları veya onu nasıl değiştirdikleri soruları 19. yüzyıldan beri sosyologların ilgisini çekmiş ve bu sorulara cevap olarak değişik analitik şemalar ortaya konulmuştur.

G.H. Mead ve C. H. Cooley etkileşimin önemini vurgulamışlar ve Mead toplumu, içinde insanların diğer insanlarla uyum sağladığı, işbirliği yaptıkları organize bir aktivite olarak tanımlamıştır. Her iki sosyolog da birey-toplum ilişkisi üzerinde durmuşlardır. Cooley'e göre, birey çevresinin bir yansımasıdır (Turner 1974:154 - 200).

Toplumda bireyler mevcut normlara uygun davranırlar. Toplumun uyumu ancak bu yolla sağlanabilir. Sosyaltasyon sürecinin amaç ve hedefi de bireyleri topluma hazırlamaktır (Dönmezer 1984:280-285).

Sosyal problemlerin bireye yansiyarak, onda sapmış davranışlara yol açtığı noktasından hareket edip, günümüz toplumlarında alkolizm, intihar, uyuşturucu madde alışkanlığı ve her tür suçlu davranış birey sapma olarak ahırsak, bu davranışlara yol açan sosyal nedenler üzerinde durmak kanımızca gereklidir.

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Sapma hem organizasyonunun hem de organizasyonsuzluğun bir ürünüdür. Sapma bir yandan sosyal yapının zayıflığını diğer yandan alternatif kalıpların nasıl yaratıldığını ve devam ettiğini gösterir.

Sapma sosyal beklentilerin ihlali olan herhangi bir davranış şeklinde tanımlanabilir. Bu nedenle suçtan daha kapsamlıdır.

Sapma yaratan bazı nedenler şu şekilde gruplandırılabilir;

1 - Sosyal bağların zayıflaması

2 - Toplumun resmi kontrol sistemine ters düşen yeni bağların şekillenmesi

3 - Resmi gücün sapma yaratıcı yönde kullanılması (Broom ve Selznick 1973:40-41).

Sapma konusu birçok sosyoloğun ilgi alanına dahil olmuştur. Bu sosyologlardan H.S. Becker "Outsiders" isimli eserinde sapmayı şöyle tanımlıyor. "Sapma, kişinin iştirak ettiği davranışın niteliği değil, yasaların başkaları tarafından uygulanmasının sonucudur (Becker 1963).

Hızlı sosyal değişme şüphesiz sapsmış davranışın niteliğinde ve niceliğinde etkin olmaktadır.

Toplumlarda sosyal değişme bazı sosyal problemleri de beraberinde getirir. Fakat toplum dinamik bir yapıya sahip ve değişme de kaçınılmaz olduğuna göre, bu değişimin gerek toplumsal gerekse bireysel düzeyde muhtemel olumsuz sonuçlarını en aza indirmek temel amaç olmalıdır.

Toplumsal açıdan bakıldığında sosyal değişmeler genellikle mevcut sosyal organizasyonunun yeniden düzenlenmesini gerektirir. Sosyal değişmeler bütün sosyal kurumlara aynı zamanda yansımaz. Mevcut sosyal formların ortadan kaybolması veya yeniden şekillendirilmesi gereği ortaya çıkar. Hızlı sosyal değişmeler genellikle sosyal organizasyonsuzluğa yol açar. Bu durumun bireye yansması da genellikle sapsmaya yol açabilir. Araştırmalar göstermiştir ki, sosyal kriz dönemlerinde her türlü bireysel sapsmalarda da artışlar olmuştur. Çünkü bireyler toplum içinde birbirlerine bağımlıdırlar. Zaten toplumsal örüntüyü ortaya çıkarmanın bir yolu, grup ve topluluk üyelerinin karşılıklı bağıntı kalıplarını anlamaktır.

Hızlı sosyal değişme, endüstrileşme bazı görüşlere göre, toplumun üyeleri arasında mevcut ilişkileri değiştirir, dayanışmayı azaltır, sosyal izolasyon sonucu sosyal kontrolü zayıflatır. Durkheim'in İntihar Teorisi temelde sosyal organizasyona ve sosyal dayanışmaya dayanır. Örneğin Durkheim'e göre, bekarlar evlilere göre intiharı seçmede daha özgürdürler. Çünkü toplumun bekarlara baskısı evlilere baskısından daha azdır (Durkheim 1951).

Sosyal izolasyon elbette tek başına kişiyi sapmış davranışa sürüklemeyebilir, fakat bu durum başka olumsuz koşullarla birleştiği zaman istenmeyen davranış kalıpları ortaya çıkabilir.

Günümüzde kentleşme, sanayileşme, hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçlerle sosyal hareketliliğin artması, özellikle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve kitle yaygınlaşması sosyal yapıda bir çok değişimler meydana getirmiştir. Bu etkenler özellikle kent yaşamında belirgin değişimler yaratmıştır. Kırsal kesime, kasaba ve küçük şehirlere kıyasla zaten karmaşık olan kentin sosyal yapısı daha da karmaşık hale getirmiştir.

Sosyo- kültürel ve ekonomik değişmelerin en belirgin etkileri toplumun temel kurumları olan ailede gözlenebilir.

Değişmeden söz edilirken bu sürecin olumlu ve olumsuz sonuçları üzerinde ayrı ayrı durmak yerinde olur kamımızdayız. Biz özellikle sosyal değişmelerin sosyal problem yaratan ve bu yolla bireyde sapmış davranışa yol açan yönleri üzerinde durmak istiyoruz.

Türkiye'de 1950'lerden sonra hızlanan sosyal hareketlilik, geniş aileden çekirdek aileye geçişi de hızlandırmıştır. Bilindiği gibi gerek geleneksel gerekse modern ailede en temel fonksiyon sosyalizasyondur. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi bireyin ileriki yaşamı için son derece önemlidir. Günümüzde bu göçler nedeniyle erkeklerin bir kısmının çalışmak amacıyla yurt dışına veya kente gittiği ailelerde, kadın hem anne hem baba görev ve sorumluluklarını yüklenmekte, günlük ihtiyaçların giderilmesine ek olarak çocukların yetiştirilmesi ve kontrolünden de genellikle tek başına sorumludur. Bunun dışında yurt dışında çalışan bazı ailelerde de belirli yaşta çocukların Türkiye'de ikamet etmeye zorlanması, bu

çocuk veya gençlerin anne - baba dışında başka yakınlar tarafından yetiştirilmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Her iki durumda da sağlıklı aile içi ilişkilerden ve ailenin üyelerine sağladığı dayanışma ve kendine güven duygusundan söz etmek sanırım pek doğru olmaz.

Ayrıca kırsal kesimden kente göç edip gecekondu bölgelerine yerleşen aileler de ilk kuşaktan itibaren şehir kültürüne uyum sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Geleneksel aile yapısının halen muhafaza edilir olması ilk kuşakların bu sorunlarını çözmelerine yardımcı olurken ne köy ne de şehir kültürünü yeterince tanımayan yeni kuşaklar arasında çevrenin de olumsuz koşullarının etkisi ile, bu uyumsuzluk bir sosyal problem olarak bireylerde farklı boyut ve şekillerde belirginleşmektedir. Bu uyumsuzluk da, akrabalık dayanışmasının çekirdek ailede en aza indirgenmiş olması da etkin görülmektedir.

Gerek ekonomik zorunluluklar gerekse eğitim düzeyinin yükselmesi ile giderek artan sayıda kadın ev dışında ücretli statüde çalışır olmuştur. Bu durum beraberinde bazı güçlükleri de getirmiştir. Kadın gerek evin gerekse çocukların bakımı için genellikle kalifiye bir iş gücünden yararlanamamaktadır.

Günümüz modern toplumlarında yüzyüze samimi ilişkilerin özellikle akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin yerini formal ilişkiler almıştır. Kentlerde birey, hergün rolü ve statüsü gereği karmaşık bir ilişkiler ağı içinde yaşamak zorundadır. Geleneksel yapıda büyükanne ve büyükbabalar, komşular tarafından doğal olarak yapılan gayri resmî sosyal kontrol de zayıflamıştır. Özellikle büyük kentlerde gençlerin kontrolü güçlenmiş, kontrolsüz kalan çocuk ve gençler de çevrenin olumsuz koşullarının etkisiyle sapsmış davranışlara (uyuşturucu madde kullanımına, okuldan kaçmaya, hırsızlığa v.s.) yönelebilmektedir. Çünkü saydığımız bu sapsmış davranış türleri alt kültürle yakından ilgilidir. Özellikle çete suçluluğunda ve uyuşturucu madde bağımlılığında gencin veya yetişkinin üyesi bulunduğu alt kültürle teması bu davranış ile ilgili teknikleri öğrenmesini sağlar. Örneğin, uyuşturucu madde bağımlılığında kişi gerek maddenin temin yollarını gerekse maddenin nasıl kullanılacağını bir grup içinde öğrenir. Yapılan araştırmalarda

bağımlılar uyuşturucu kullanımına başlamada hep bir alt kültür grubunun varlığından söz etmişlerdir. (İçli 1984, İçli 1985)

Bağımlılığın tedavisinde de atılacak ilk adımlardan biri, kişinin bu alt kültür grubu ile ilişkisinin sona erdirilmesidir.

Bu faktörlere ek olarak, hızlı değişme süreci içinde mevcut değerlerin kaybolması veya değişmesi, bireysel boyutta bunalmaya yol açabilmektedir. Birey ortaya çıkan yeni durumlara artık kültürel yollardan çözüm bulamaz duruma gelmiştir.

Bütün bu etkenler elbette her bireyde aynı sonuçları yaratmaz. Bireylerin gerek yetiştirme tarzları, eğitim düzeyleri, çevreleri gerekse kişilik özellikleri bu problemlere verecekleri tepkiyi şekillendirir. Bazıları Merton'un dediği gibi mevcut yollarla amaçlarına ulaşmaya çalışırken, bazıları topluma yabancılaşmakta, kumara, uyuşturucuya, alkole, cinsel suçlara yönelmektedir (Merton 1968).

Özellikle çevresinde sapsmış davranış örneği olan kişiler taklit yoluyla kolaylıkla bu davranışı kendisine mal etmekte ve uygulamaktadır (Sutherland ve Cressey 1970). Örneğin, E.H. Sutherland, "Differential Association" teorisinde, sapsmış davranışın diğer herhangi bir davranışın öğrenilmesi gibi öğrenildiğini savunur.

Sonuç olarak, en önemli sorun gerek çocuğa gerekse gence ve yetişkine, problemlerle nasıl başa çıkabileceğinin öğretilmesidir. Bu da herşeyden önce bir eğitim sorunudur. Anne - baba ve çocukları özellikle toplumda yaygın olarak görülen sapsmış davranışların nedenleri ve sonuçları hakkında eğitmek önemlidir. Her yaş ve düzeyde problemlili insana rehberlik hizmeti verebilecek profesyonel kuruluşlar bu problemleri hafifletmede kanımızca yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. BECKER Howard S. *Outsiders : Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press, NewYork, 1963.
2. BROOM Leonard ve SELZNICK Philip, *Sociology*. Harper and Row Pub., NewYork, 1973.
3. DÖNMEZER Sulhi, *Sosyoloji*. Savaş Yay., Ankara, 1984
4. DURKHEIM Emile, *Suicide*. Trans by George Simpson. The Free Press, NewYork, 1963.
5. İÇLİ Tülin, *Uyuşturucu Madde Bağımlıları ile Sosyolojik Bir Çalışma*. H. Ü. Edebiyat Fak. Dergisi, Cilt : 2, Sayı : 2, Ankara, 1984.
6. İÇLİ Tülin, *Uyuşturucu Madde Bağımlılığında Bazı Sosyal Faktörler*. H. Ü. Edebiyat Fak. Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, Ankara, 1985.
7. MERTON Robert K., *Social Theory and Social Structure*. The Free Press. NewYork, 1968.
8. SUTHERLAND Edwin H. and CRESSEY Donald R., *The Principles of Criminology*. Lippincott Comp., Philadelphia, 1970.
9. TURNER Jonathan H., *The Structure of Sociological Theory*. The Dorsey Press, Illinois, 1970.